

USAHIHISHAJI

Karatasi hii imedhamiria kutahini uwezo wa mtahiniwa wa kuwasiliana na msomaji na kuwasilisha ujumbe kimaandishi, akizingatia mada aiiyopewa. Mawasiliano haya yatategemea ukwasi wa lugha ya mtahiniwa, kwa mfano, kutunga sentensi sahihi,

zenye utiririko mzuri kimawazo, lugha ya kuvutia na yenye mawazo asilia, ubunifu mwingi na hati nadhifu. Kwa kutegemea maagizo ya swali lenyewe na umahiri wa lugha, ni lazina kutilia mkazo mtindo, mada na uwezo wa mtahiniwa kufuata maagizo vilivyo. Mtahini lazima asome insha ili aweze kuikadiaria akizingatia viwango mbalimbali vilivyopendekezwa, yaani, A, B, C na D, kutejgemea kiwango chochote kile kinachostahili.

KIWANGO CHA D

1. Insha ya aina hii haieleweki kwa vyovyote, ama uwezo wa mtahiniwa wa kutumia lugha ni hafifu sana, hivi kwamba mtahini lazima afikirie kile anachojanbu kuandika.
2. Mtahiniwa hana uwezo wa kutumia maneno ya Kiswahili kwa njia inayofaa
3. Lugha imevurugika, uakifishaji haufai, na insha ilia makosa ya kila aina ya kisarufi, kimaendelezo, kirtindo n.k.
- 4.

VIWANGO TOFAUTI VYA 'D'

D- (KIWANGO CHA CHINI) Maki 01-02

1. Insha haina mapangilio maalum na haieleweki kwa vyovyote vile. Kwa mfano, kunakili swali an kujitungia swali tofauti na kulijibu.
2. Kuandika kwa lugha isiyo Kiswahili au kuchanganya ndimi
3. Anayenakili kichwa tu; anayenakili kichwa na kukikariri
4. Anayenakili maswali yote na kuyakariri.
5. Anayejitungia swali lake na kulijibu

D (WASTANI) Maki 03

1. Insha haieleweki
2. Utiririko wa mawazo haupo
3. Hoja hazikuelezwa kikamilifu/mada haikiikuzwa vilivyo
4. Mtahiniwa amepotoka kimaudhui
5. Matumizi yake ya lugha ni hafifu mno
6. Kuna makosa mengi ya kila aina.

D+ (KIWANGO CHA JUU) Maki 04 - 05

1. Insha hii ina makosa mengi ya kila aina, lakini unaweza kutambua kile ambacho mtahiniwa anajanbu kuwasilisha.
2. Insha ina lugha dhaifu ya Kiswahili na haina mparngilio
3. Anawasilisha ujumbe kwa njia isyoeleweka kikamilifu
4. Hana uhakika wa matumizi ya lugha na hupotoka hapa na pale
5. Mtahiniwa hujirudiarudia.
6. Mtahiniwa ana athari za lugha ya kwanza, k.m 'papa' badala ya 'baba' 'karamu' badala ya 'kalamu' n.k.

KIWANGO CHA 'C' MAKI 06 -10

Kiwango hiki kina makosa yafuatayo:-

1. Mtahiniwa anajanbu kuishugulikia mada, japo mada haikukuzwa na kuendelezwa vilivyo.
2. Anawasilisha ujumbe kwa njia isiyovutia.
3. Hana ubunifu wa kutosha.
4. Anaakifisha sentensi vibaya.
5. Hana msamiati wa kuvutia wala msamiati mwafaka.
6. Kuna makosa mengi ya sarufi,, msamiati na hijai (tahajia)

VIWANGO TOFAUTI VYA C

C-(KIWANGO CHA CHINI) MAKI 06 - 07

1. Mtahiniwa ana shida ya kuwasilisha mawazo yake.
2. Mada haijakuzwa na kuendelezwa kwa njia ifaayo
3. Hana masamiati wa kutosha wala miundo ya sentensi ijfaayo.
4. Ana makosa mengi ya sarufi, tahajia na msamiati na insha yake haieleweki kwa urahisi.

C (WASTAINI) Maki 08

1. Anawasihsha ujumbe lakini kwa njia hafifu
2. Dhana tofauti tofauti hazijitokezi wazi
3. Hana ubunifu wa kutosha
4. Utiririko wa mawazo ni hafifu na hana ufundi wa lugha unaofaa
5. Amejariibu kuishugulikia mada aliyopewa
6. Uafikishaji wa sentensi zake si mzuri.
7. Ana makosa merigi ya sarufi, hijai na misamiati lakini bado insha inaeleweka

C+ (KIWANGO CHA JUU) Maki 09-10

1. Mtahiniwa anawasihsha ujumbe vizuri akizingatia mada, lakini kwa njia isiyo na mvuto
2. Dhana tofauti tofauti zimeanza kujitokeza japo kwa njia hafifu
3. Kuna utiririko wa mawazo japo hana ufundi wa lugha unaofaa
4. Misemo, methali na tanakali za sauti zimetumiwa kwa njia hafifu
5. Uafikishaji wake si mzuri
6. Kuna makosa ya sarufi, msamiati na hijai yanayoathiri mtiririko wa mawazo.

KIWANGO CHA 'B' maki 11 – 15

1. Katika kiwango hiki, mtahiniwa anaonyesha kuimudu lugha vilivyo
2. Matahimwa anadhirishisha kwamba anaweza kuitumia lugha kwa urahisi katika kujieleza.
3. Anatumia miundo tofauti tofauti ya sentensi vizuri.
4. Mtahiniwa ana uwezo wa kutumia lugha kwa ufasaha ikama vile kuandika sentensi kwa njia tofauti tofauti na zikaleta maana ile ile/alivyokusudia
5. Mada imekuzwa na kuendelezwa kikamilifu.

VIWANGO TOFAUTI VYA B

B- (KIWANGO CHA CHINI) Maki 11-12

1. Mtahiniwa anawasilisha ujumbe wake vizuri akieleza hoja tofauti tofauti, akizingatia mada
2. Ana utiririko mzuri wa mawazo
3. Anatumia mifano michache ya msamiati unaovutia
4. Sarufi yake ni nzuri
5. Makosa yanadhihirika.

B (WASTANI) Maki 13

1. Mtahiniwa anadhihirisha hali ya kuimudu lugha.
2. Mawazo yake yanadhihirika akizingatia mada
3. Anatumia mifano michache ya msamiati mwafaka
4. Sarufi yake ni nzuri
5. Kuna makosa kiasi/si mengi

B+ (KIWANGO CHA JUU) Maki 14-15

1. Mawazo ya mtahiniwa yanadhihirika na anajieleza waziwazi
2. Mtahiniwa anawasilisha ujumbe kwa njia inayovutia na kwa urahisi, akizingatia mada
3. Uteuzi wake wa masamiati ni mzuri/ana mchanganyjiko mzuri wa msamiati
4. Sarufi yake ni nzuri
5. Uafikishaji wake ni mzuri.
6. Makosa ni machache

KIWANGO CHA 'A' Maki 16-20

1. Mtahiniwa anadhihirisha ujuzi wa lugha yenye mnato. Ana ubunifu wa mawazo yanayodhihirika na kutiririka.
2. Ana uwezo wa kutumia tamathali za usemi ili kutoa hisia Zake kwa njia bora na kwa urahisi.
3. Umbuji wake unadhihirisha ukakamavu wake kimawazo na mpangilio mzuri na wa hali ya kumvutia msomaji wake.
4. Kazi yake ni nadhifu na hati yake ni nzuri.

A – (KIWANGO CHA CHINI) Maki 16-17

1. Mtahiniwa anadhihirisha ukomavu wa lugha.
2. Mawazo yanadhihirika na anaishugulikia mada.
3. Ana utiririko mzuri wa mawazo
4. Msamiati wake ni wa kuvutia
5. Sarufi yake ni nzuri
6. Anatomia miundo tofauti ya sentensi vizuri
7. Makosa ni machache ya hapa na pale.

A (WASTANI) Maki 18

1. Mtahiniwa anawasilisha ujurnbe:kulingana na mada
2. Anajieleza kikamilifu akitumia lugha ya mnato.
3. Anatoa hoja zalizokomaa
4. Anatomia msamiati wa hali ya juu na unaovutia
5. Anatomia miundo tofauti tofauti ya sentensi vizuri
6. Jumla ya makosa ya aina yoyote yasizidi sita

A+ (KIWANGO CHA JUU) Maki 19-20

1. Mawazo yanadhihirika zaidi na mada inashugulikiwa vilivyoy
2. Anajieleza kikamilifu akitumia lugha ya mnato.
3. Hoja zake zimekomaa na zinazoshawishi
4. Msamiati wake ni wa hali ya juu na unaovutia zaidi.
5. Sarufi yake ni nzuri zaidi.
6. Anatomia miundo tofauti tofauti ya sentensi kwa ufundi
7. Makosa ni nadra kupatikana na yasiyokusudiwa

KIWANGO	ALAMA	MAKI
A	A+	19 – 20
	A	18
	A-	16 – 17
B	B+	14 - 15
	B	13
	B-	11 - 12
C	C+	09-10
	C	08
	C-	06 - 07
D	D+	04 - 05
	D	03
	D-	00 - 02

JINJI YA KUTUZA INSHA MBALIMBALI

1. Mtahiniwa asipozingatia sura ya insha aondolewe maki 4(nne) baada ya kutuzwa. (4 sura)
2. Insha isiyotosheleza idadi ya maneno itaondolewa maki 2 (mbili) baada ya kutuzwa. (2 U).

SARUFI

Sahihisha kwa makini Sana ukionyesha makosa yote yanayotokea. Makosa ya sarufi huwa katika

1. Kuakifisha vibaya. Kwa mfano , vikomo, vituo , alama ya kuulizia n.k.
2. Kutumia herufi ndogo au kubwa mahali si pake.
3. Matumizi mabaya ya ngeli na viambishi, nyakati, vihusiano , muundo mbaya wa sentensi na myambuliko wa vitenzi na majina.
4. Kuacha au kuongeza neno katika sentensi, kwa mfano , "Kwa kwa".
5. Matumizi ya herufi kubwa.
  - a) Mwanzo wa sentensi
  - b) Majina ya pekee
    - i) Majina ya mahdli, miji, nchi.
    - ii) Siku za juma, miezi n.k.
    - iii) Mashirika, masomo , vitabu n.k.
    - iv) Makabila, lugha n.k
    - v) Jina la Mungu
    - vi) Majina ya kutambulisha k.m Majina ya mbwa k.v. Tom, Jim, Peter.

MAKOSA YA HIJAI / TAHAJIA

Haya ni makosa ya maendeleo.Sahihisha huku ukionyesha yanapotokea.Makosa ya tahajia huwa katika:-

1. Kutenganisha neno kama vile 'aliye kuwa'
2. Kuunganisha maneno kama vile 'kwasababu'
3. Kukata silabi vibaya kama vile 'ngan-o'
4. Kuandika herufi isiyofaa katika neno kama 'mahari' badala ya 'mahali'.
5. Kuacha herufi katika neno kama 'aliekujia' badala ya 'aliyekuja'
6. Kuongeza herufi isiyofaa katika neno kama 'piya' badala ya 'pia'
7. Kuacha alama inayotarajiwa kuwepo katika herufi. k.m j,i
8. Kutoandika kistari cha kuunganisha neno ufikiapo pambizo au mwisho ; au kukiandika mahali si pake.
9. Kuacha ritifaa au kuiweka pasipofaa. Ngombe , ngom'be , n'gombe
10. Kuandika maneno , kwa kifupi mfano , k.m. n.k. v.v.

MTINDO

Mambo yatakayochunguzwa:

1. Mpangilio wa kazi kiaya
2. Utiririko wa mawazo
3. Hati nzuri inayosomeka kwa urahisi
4. Namna anavyotumia tamathali za usemi k.m methali, misemo, jazanda n.k.
5. Kuandika herufi vizuri, k.m. Jj, Pp , Uu n.k.
6. Sura ya insha.

MSAMIATI

Jumla ya maneno yaliyotumiwa kuafikiana na mada au kichwa kilichopendekezwa.

MAUDHUI NA MSAMIATI.

Baada ya kusoma mtungo Utafikiria maudhui na msamiati uliomo kwa jumla.

ALAMA ZA KUSAHIHISHIA

- = Hupigwa chini ya sehemu ambayo kosa la sarufi limetokeza kwa mara ya kwanza tu.
- Hupigwa chini ya sehemu au neno ambako kosa la hijai limetokeza kwa mara ya kwanza tu.

^ Hutumiwa kuonyesha kuachwa kwa neon

✓ Hutumiwa kuonyesha msamiati bora. Alama hii hutwiwa juu ya neno lenyewe.

x Hutumiwa kuonyesha msamiati usiofaa. Alama hii hutwiwa juu ya neno lenyewe

Maelezo mafupi kuhusu tuzo la mtahirii yanahitajika. Kila uktirasa uwe na alama ya ✓ chini katikati kuonyesha kuwa mtahini ameupitia ukurasa huo.

MANENO

Maneno 8	-	ukurasa	$1\frac{3}{4}$
Maneno 7	-	kurasa	2
Maneno	6	-	kurasa $2\frac{1}{4}$
Maneno	5	-	kurasa $2\frac{3}{4}$
Maneno	4	-	kurasa $3\frac{3}{4}$
Maneno	3	-	kurasa $4\frac{1}{2}$

